

EL PROBLEMA DE LA TRANSFORMACIÓ DE LA CATEDRAL DEL NORD IMPORTADA A CATALUNYA

CONTRIBUCIÓ A L'ESTUDI DE L'ARQUITECTURA GÒTICA MERIDIONAL

I

IDEA DE LES ESTRUCTURES GÒTIQUES A CATALUNYA

Un examen dels plans de les esglésies gòtiques catalanes porta a establir principalment dos tipus: el de l'església de tres naus amb absis poligonal voltat d'una girola, rodejats naus i absis de capelles, i el de l'església d'una nau amb absis poligonal i amb capelles entre sos contraforts, ja en la totalitat del temple, ja sols en la nau. En el residu s'hi podria senyalar qualche cas esporàdic digne d'estudi i tal qual supervivència dels plans més usuals entre els constructors romànics, que representen la tradició del país; però ni uns ni altres constitueixen la llei que caracteritza l'arquitectura gòtica catalana.

El primer tipus en arribar és el de l'església d'una nau. Tal fou el plan de l'església dominicana de Santa Caterina, que s'iniciava cap a l'any 1223 (1). La seva disposició és d'estructura ben diferent de les catedrals nòrdiques: una sola i ampla nau contrarrestada per massissos espatllers entre els que s'obren les capelles. La mateixa estructura és adoptada en els temples en què la nau central es cobreix amb arcs i vigues de fusta, seguint una tradició d'origen oriental tramesa pels musulmans. Els exemples a citar a Catalunya de l'església gòtica d'una nau són innombrables; tal és la forma de la major part dels temples de la ciutat de Barcelona: ella ompla les ciutats i viles

(1) La seva disposició pot veure's en PUIG I CADAFAELCH, FALGUERA i GODAY: *L'Arquitectura romànica a Catalunya*, vol. III, p. 500, fig. 701 i p. 508.

catalanes, com les de Vilafranca, Santa Coloma de Queralt, Reus, Montblanch, Solsona i Cardona; ella és l'adoptada per les parròquies de les petites viles de l'època, com les de Canet, Terrassa, Breda, Torruella, Blanes i fins per les minúscules esglésies rurals. Ella constitueix el tipus popular del país. Son plan és adaptat a la tradició romànica de la terra i, per tant, es el més fàcil de construir. Ella representa l'última influència de la França meridional, a on l'engendrà la reacció de les tradicions romàniques del país sobre la importació de l'arquitectura gòtica del nord.

Mes al costat d'aqueixa gran corrent llenguadociana ens arriba també una corrent nòrdica que travessa impetuosa la França del migdia després de vençuda pels creuats del nord. Cal que la riuada arribi a terres catalanes, cal que traspassi el Pireneu per a sentir la força del nou ambient que la transforma; la corrent perd allavors la seva força i s'adapta a la terra a l'aturar-s'hi tranquil·la.

L'estudi de l'evolució de la catedral del nord al penetrar a Catalunya és indubtablement el principal problema de la història de l'arquitectura gòtica a la nostra terra; ell ens mostrarà, per altra part, el fenomen de l'adaptació als països asolejats i lluminosos del migdia d'una forma creada per a les boires i pluges dels països del nord. Aquest és l'objecte del present estudi.

II

EVOLUCIÓ ESTRUCTURAL DE LA CATEDRAL GÒTICA

Per a comprendre la forma adoptada en l'església de tres naus de Catalunya cal retreure quelcom de l'evolució estructural que ha seguit l'arquitectura de la catedral gòtica, que és un dels problemes d'equilibri més complicat que han resolt en pedra, mecànica i artísticament, els arquitectes.

El temple grec, l'altra solució mecànica resolta artísticament per l'arquitectura, és un problema simpliciíssim d'equilibri de forces verticals; la basílica romànica és un problema de forces inclinades situades en plans verticals; l'empenta de les voltes, el pes dels murs gruixudíssims, la reacció dels pilars; mentres que la catedral gòtica és un problema de forces inclinades convergents, situades en plans diversos: les empentes dels arcs ogius i dels torals, el pes dels pilars i arcbotants i contraforts o espatllers.¹

Els enginyers inventats per a obtenir l'equilibri en l'arquitectura gòtica són complicats i diversos, i sa successiva aparició senyala el progrés i evolució d'aqueixa meravellosa creació de l'art arquitectònic occidental.

Les catedrals gòtiques poden ésser sistemàticament classificades i un primer intent d'aqueixa sistematització fou degut a l'enginyer arqueòleg M. August Choisy (1). Els grans grups fonamentals en què es divideixen les estructures gòtiques són dos: *a*) les en què l'arcbotant transmet ses empentes a distància, i *b*) les en què els arcs tenen llur empenta contrarrestada immediatament per espatllers massissos.

(1) *Histoire de l'Architecture*. París, vol. II, pp. 423 i següents. Vegi's la historia documentada de la evolució de la arquitectura gòtica en MARCEL AUBERT: *Notre-Dame de Paris*. París, 1920.

Cal notar un caràcter constant en el primer grup: els colaterals coberts amb teulada determinaren sobre els murs de la nau mestra un ample massís entre les arcades i els grans finestrals que la il·luminen. Aqueix massís feia un estrany contrast en la catedral dels països del Nord, tota ella transparent, i en les què el massís aparent de la pedra es volia fos reduït al mínim, aspirant a l'efecte d'una màxima lleugeresa com la d'un immens fanal per a cubrir l'altar. La solució adoptada fou obrir una galeria estreta en el gruix de mur o trifori que fos com prolongació dels finestrals i que, al mateix temps, ocuparia l'espai entre les voltes dels colaterals i llurs teulades.

El trifori esdevé així en el pensament dels arquitectes un element essencial de totes les catedrals, que més aviat s'exagerarà amb el temps, prenent formes extraordinàries en les catedrals franceses de colaterals amb pis doble, com a la catedral de Noyon, o bé es conservarà en forma de finestra interior entre les dues naus, com en la de Eu, i que persistirà fins quan, coberts els colaterals per un terrat quasi horitzontal, esdevindrà artística i constructivament innecessari.

Apart d'altres transformacions que aquí no cal senyalar, la catedral gòtica evoluciona en el sentit de substituir la volta sextipartida per la quadripartida, i en el de la utilització dels espais entre els espatllers per mèdi de les capelles. Tal és el tipus de la primera mitat del segle XIII. Heu's-aquí el moment en què es forma un grup característic entre les catedrals franceses—la de Clermont, la de Limoges i la de Narbona, — que cal estudiar detingudament, ja que d'ell deriva el tipus generador de la catedral catalana.

III

LES CATEDRALS DE CLERMONT, LIMOGES I NARBONA

Les catedrals de Clermont i Limoges semblen aixecades, segons Viollet-le-Duc, que les conegué profundament, per un mateix arquitecte: «No solament són uns mateixos plans els de la una i l'altra, sinó les mateixes motllures, els mateixos detalls d'ornamentació, el mateix sistema de construcció.

En elles comença l'adaptació de la catedral del nord al clima i costums del migdia. «Així les naus laterals i les capelles són cobertes en terrat enllosat, no essent el trifori obert a l'exterior. Les finestres superiors no omplen completament l'espai entre pilars, sinó que hi deixen panys d'una certa amplada, al contrari de les esglésies del nord, de l'època.»

«En les capelles absidals d'aqueixos dos plans que presenten no sols les disposicions sinó les dimensions semblants, s'advertirà el petit tram d'entrada que precedeix al poligon; això és una disposició que no trobarem adoptada en les catedrals del nord» (1).

Com en tota concepció col·lectiva, queden en els temples de què parlem les formes derivades, restes inservibles d'elements morts que en anteriors períodes prestaren utilitat a l'obra; tal en el llenguatge les lletres inútils i els mots de significació perduda; tal en els organismes vius les senyals d'òrgans que ja no serveixen a la vida. Tal esdevé en el trifori originat per la coberta a gran pendent dels colaterals, convertit en les catedrals referides en una galeria en el massís del mur, sense vistes a l'exterior.

Fins en detalls insignificants la semblança entre aquestes tres catedrals és extraordinària. El trifori en les catedrals del nord de França forada els

(1) VIOLLET-LE-DUC: *Dictionnaire d'Architecture*, vol. II, pp. 372 i 373.

petits contraforts de la nau major formant una galeria recta; mentres en les tres catedrals citades la galeria es torça al trobar-los, formant son mur extern un cilindre ben visible des de la coberta de les colaterals (1).

El prototipus de les tres catedrals sembla la de Clermont-Ferran.

La catedral de Clermont, cap de l'Auvèrnia, és projectada per un arquitecte del nord de França. El bisbe de Clermont, Huc de la Tour, assisteix en 1248 a la inauguració de la Santa Capella del Palau, i al tornar encarrega el projecte de la nova catedral a Joan des Champs (Joannes de Campis). Huc de la Tour obté indulgències del Sant Pare pels que ajudessin l'obra i posa i beneeix la primera pedra abans d'embarcar a Aigües Mortes, amb Sant Lluís, per la creuada. El Santuari en 1263 es dibuixava perfectament en la obra, i un canonge podia ja designar el lloc de son sepulcre en l'altar de Sant Joan, encare en construcció. En 1273 una escriptura parla de la catedral que va aixecant-se, visible ja de fora les tanques de l'obra «secundum formam inceptam et nunc apparentem» (2).

Els plans de la catedral de Limoges sembla es feren en temps d'Améric de la Serra (1246-1272); mes la primera pedra no es posà fins a 1273, seguint l'obra durant molts anys i no acabant-se l'absis fins al 1327 (3).

El plan del temple dels Sants Just i Pastor de Narbona, era traçat cap al 1271 en què Gregori X concedeix indulgències per als que contribueixin a l'obra. El 13 d'abril de 1272 l'arquebisbe Mauri posa la primera pedra i es comencen els fonaments. El santuari s'aixeca sobre el sol en temps de l'arquebisbe Gil Aycelin (1290-1311) i s'acaba en temps de Bernard de Farges (1311-1341) (4).

(1) VIOLLET-LE-DUC: obra citada, vol. I, p. 206, fig. 38.

(2) H. DU RANQUET: *La Cathédrale de Clermont-Ferran. Petites monographies des grands édifices de la France*. — En aquest llibre es troben la majoria dels documents gràfics necessaris per a l'estudi. — Vegi's el plan de la catedral que hi manca en VIOLLET-LE-DUC: obra citada, vol. II, p. 373.

(3) RENÉ FAGE: *La Cathédrale de Limoges (Petites monographies)*, a on es trobaran els documents gràfics necessaris. — Vegi's el plan en VIOLLET-LE-DUC: obra citada, vol. II, p. 374.

(4) VICTOR MORTET: *Notes archéologiques sur la cathédrale, le cloître et le palais archiépiscopal de Narbonne*, en els *Annales du Midi*, t. X i XII. — L. NARBONNE: *La cathédrale Saint-Just de Narbonne*, en el *Bulletin de la Comm. Archéologique de Narbonne*, 1897-1899. — F. PRADEL: *Monographie de l'église Saint-Just de Narbonne*. Narbonne, 1884. — LOUIS SERBAT: *Narbonne. Monuments religieux*, en la *Guide Archéologique du Congrès de Carcassonne et de Perpignan*. LXXIII session du Congrès Archéologique de France. Paris-Caen, 1907. — En aquests llibres es troben tots els documents gràfics necessaris.

El bisbe Aycelin regí la seu de Narbona de 1291 a 1311, època dels grans treballs en la catedral (1), i pogué influir, com diu M. Mortet, per a portar a la seu narbonesa un arquitecte que hagués treballat a Clermont. Gil Aycelin pertanyia a una família senyorial de l'Auvèrnia. Havia format part del capítol de l'església de Clermont i n'era prebost en 1285. L'un de sos germans sigué bisbe de Clermont des de 1298 fins a 1301. Gil Aycelin resta en relacions amb l'Auvèrnia. Es el castell de *Châteldon* (Puy-de-Dôme) sa residència més estimada, dictant allí son testament (13 de desembre de 1314).

«La construcció de son gran santuari — ha dit Viollet-le-Duc — és admirablement concebuda per un home savi que coneixia perfectament tots els recursos de son art» (2). No cal recórrer al coneixement de la pàtria del mestre major de l'obra, encara avui ignorat, per a demostrar sa procedència septentrional. Son successor Jaume de Favariis, «*magister operis ecclesiae narbonensis*», que ens revela un document de la seu de Girona, procedia, diuen els arqueòlegs francesos, de la plana central de França, a on aquest cognom és ben comú. La forma *Favars* i *Favart* com a nom de lloc es troba en la Corrèze, le Cantal i l'Aveyron (3).

(1) M. VICTOR MORTET: obra citada, pp. 28 i següents.

(2) VIOLLET-LE-DUC: obra citada, vol. II, p. 376.

(3) M. VICTOR MORTET: obra citada, p. 29.

IV

LA CATEDRAL DE GIRONA

Es la catedral de Narbona, el nostre antic cap arquebisbal, la que transmet el tipus nòrdic de la catedral gòtica a Catalunya. Ho proven els documents i la forma arquitectònica. A Girona es conservava encara l'església romànica del segle XI quan s'inicià cap a la fi del XIII la construcció d'un nou santuari; d'ell es parlava ja en 1292, en què un canonge, Guillem Gaufred, tresorer del capítol, deixa deu mil sous barcelonesos destinats a l'obra del nou absis («capud predictae ecclesiae») o bé a un cibori de plata («vel ad cimborium argenteum») (1).

L'obra no era començada encara i els plans devien estar ja fets en 1312, en què el capítol decidí construir el santuari acordant explícitament que *nou capelles* el rodegessin, gastant-hi part de la deixa de Guillem Gaufred. «Item fuit ordinatum quod capud ecclesie de novo construeretur et quod circumeirea ipsum caput fierent novem capelle» (2). El capítol es reuneix en el recinte de l'obra, «in cerca nova ecclesie gerundensis» (3), i nomena els canonges obrers, que incontinent reben dotze mil sous de la deixa del canonge Gaufred i lo recollit de caritats dels fidels.

El primer mestre major que intervé en l'obra de la seu gironina és un mestre Enric, «magister Enrichus quondam magister operis capituli ecclesiae gerundensis», com diu el document publicat pel P. Fita (4).

M. Mortet indica la hipòtesis de que mestre Enric hagués projectat la

(1) VILLANUEVA: *Viaje literario*, XII, p. 181.

(2) FIDEL FITA: *Los Reyes d'Aragó y la Catedral de Girona*, sèrie II, CXX (2).

(3) Id. id., II, CXX (3).

(4) Id. id., II, CXX (5).

catedral de Narbona, fent notar que Enric és un cognom del nord no usat al migdia de França en l'època. Un mestre Henri dirigeix la catedral de Troyes en 1294-1297 (1). Notem nosaltres que el nom Enric no és tampoc comú a Catalunya; el porten a Castella alguns dels reis i prínceps, encara que son origen és degut a parentiu amb les dinasties reials septentrionals. Un mestre Enric, francès segurament, dirigeix la catedral de León i treballà en la de Burgos, morint en la primera ciutat en 1277.

Mort mestre Enric de Gerona, el capítol elegeix a mestre Jaume de Favars, «magistrum Jacobum de Faveran, magistrum operis ecclesiae narbonensis».

Mestre Jaume de Favars contracta inspeccionar l'obra cobrant mil sous l'any, a raó de doscents cinquanta de tern cada trimestre, pagats a Girona, prometent fer marxar el treball lo més ràpidament i bé possible i visitar-la sis vegades de dos en dos mesos (2).

Els viatges de mestre Jaume de Narbona a Girona eren aprofitats per a altres negocis. L'arxiver de Perpinyà, M. Bernard Palustre, havia trobat un document de 12 de juliol de 1324 pel qual mestre Jaume «Favorani», de Sant Just de Narbona, cedeix a «Constantino», argenter, sos drets i accions valorats en sis lliures de Barcelona, contra un «aventurer de Perpinyà que confessa deure'ls-hi per una acta de 26 de gener del mateix any» (3).

Als llibres de l'arxiu de Girona han quedat anotats alguns dels rebuts del salari, a part de noves contractes com la del sepulcre del bisbe Guillem de Vilamarí, que havia d'ésser, com la de Bernard, sobre un arc de pedra, presentant la imatge jacent d'un bisbe, estant el sepulcre sobre dos lleons de pedra.

A l'any 1330 es nomena un mestre del país, Guillem de Cors, que treballa al jornal de 3 sous a l'obra, rebent després 100 sous per Nadal (4). El curs del treball pot seguir-se en els documents. Cap al 1330 està acabada la capella dels Sants Martres Germà, Just, Paulí i Sici, construïda pel canonge Arnau de Monredon (5). L'any següent està començada la capella final, a la línia del campanar del segle XI, probablement la del transepte del tem-

(1) HENRI STEIN: *Les architectes des cathédrales gothiques*. Paris, p. 19.

(2) Vegi's la contracta detallada en FIDEL FITA: Obra citada, II, CXX (5).

(3) BERNARD PALUSTRE: *Un maître-d'œuvre de Saint-Just de Narbonne*, en el *Congrès Archéologique de France*, LXXIII session.

(4) FIDEL FITA: Obra citada, II, CXX (14).

(5) Id. id., II, CXX (15).

ple romànic, de la que es parla en la concessió a dona Elionor, vescomtessa de Cabrera, per a construir-se una capella de Sant Gabriel i Sant Rafel «in illo angulo qui est post ultimam capellam operis novi ipsius ecclesie juxta campanile ejusdem» (1).

L'any 1345 a l'obra li manca encara molt per a ésser acabada, i el bisbe i els canonges acorden concedir-li per un decenni les rendes del primer any dels beneficis vacants (2).

L'any 1346 per fi es consagra l'altar major essent traslladat el culte de l'absis vell del segle XI al nou acabat de construir (3).

Cap a l'any 1367 es comencen els llibres d'obres en què es porten els comptes detallats dels setmanals. El mestre major continua essent del país, Francesc ça Plana. Son jornal és de 3 sous per dia, com el dels pedrers o del fuster, un sou més que els manobres. El mestre major és veritat que rep a més cent sous, cinquanta per Sant Joan i cinquanta per Nadal i a més trenta dies en què rep el jornal doble (4).

Cobra així 190 sous anyals a més de 3 sous per dia que treballi (5). El sou es molt inferior al consignat a Jaume de Favars per a reconèixer sis vegades l'any l'obra, tractant-se no d'un arquitecte sinó d'un mestre de cases o d'un encarregat que fa els motllos i perfils de l'obra seguint un plan d'un altri (6). Tal és la condició dels seus successors.

Mestre Ça Plana emmalalteix al 1369 (7) i és substituït.

El mateix any regeix l'obra en anàlogues condicions Pere ça Coma, de nom també ben català.

L'arquitecte a qui es consulten les grans dificultats és encara de Narbona o de Barcelona.

Les notes del llibre d'obres són ben expressives. El mestre de Narbona, l'únic que ve a reconèixer l'obra, es diu Vesan de *Cadinhac*, qui cobra per honoraris i per estar a Girona vuit dies 330 sous, a més de les despeses de

(1) Id. id., II, CXX (16).

(2) Id. id., II, CXX (17).

(3) Id. id., II, CXX (18).

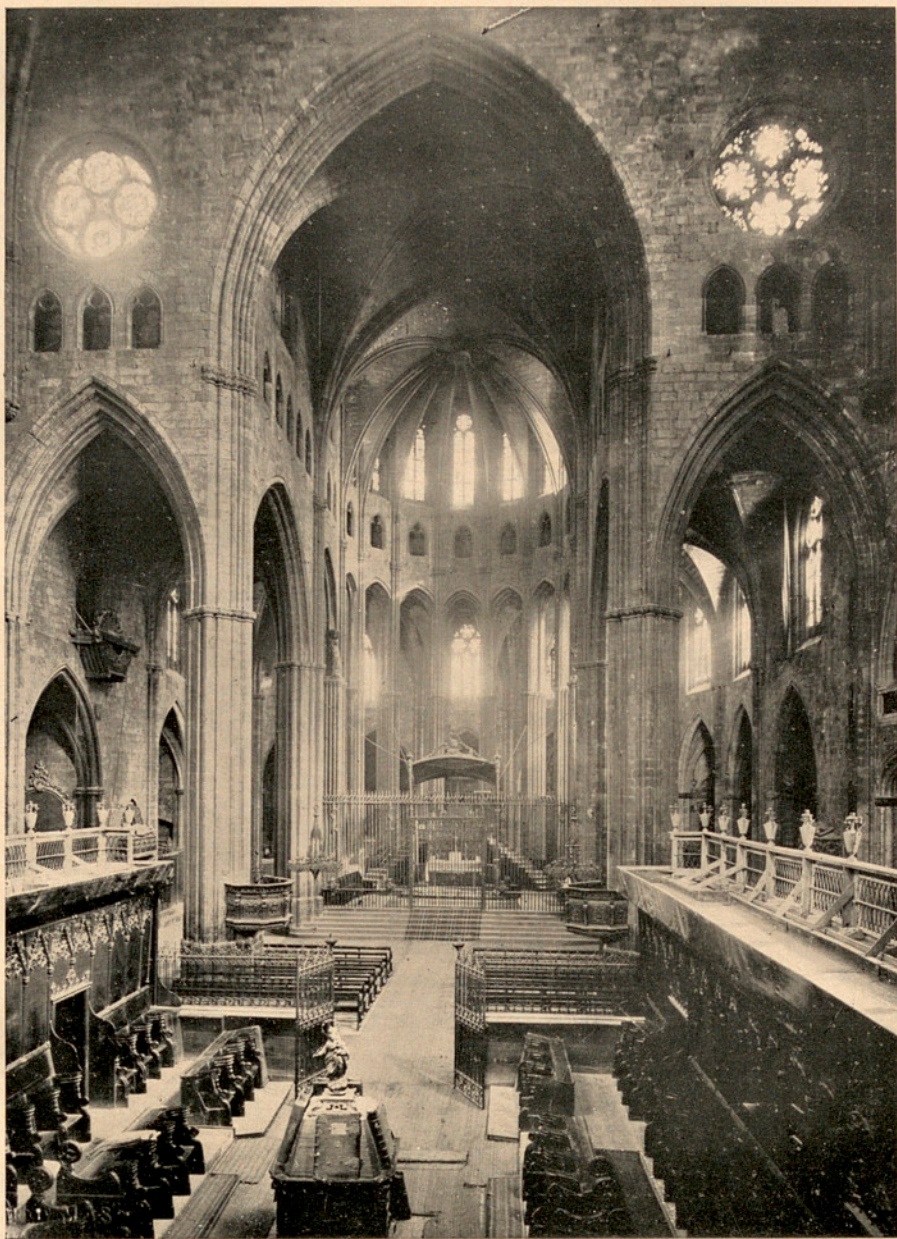
(4) Dec aquestes dades a D. Francesc Martorell, que ha repassat els llibres d'obres per encàrrec de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Li manifestem aquí nostre agraïment. Les notes extretes de l'arxiu per D. Francesc Martorell es citaran «Francesc Martorell» i la data de la nota corresponent.

(5) FRANCESC MARTORELL: Llibre d'obres, abril del 1368.

(6) FRANCESC MARTORELL: Llibre d'obres maig del 1370 i altres.

(7) FRANCESC MARTORELL: Llibre d'obres maig del 1368.

LÀMINA I

INTERIOR DE LA CATEDRAL DE GIRONA

Fot. Rep. Ic. — Cl. Arxiu Mas.

viatge i de mantenir-lo a ell i son criat (1). Després ve encara un mestre del nord Pere de Sant Joan, natural de Picardia (1397) (2).

La conclusió final d'aqueix breu estudi documental és que la direcció superior de l'obra de la catedral de Girona fou en mans d'arquitectes habituats als mètodes arquitectònics amb què es bastien les catedrals del nord. Per això són més de notar les transformacions que sofreix l'obra degudes a la imposició del medi material i moral en què es desenrotlla (3).

La causa principal de transformació és la disminució de la pendent de les cobertes.

Notem amb tot com en la catedral de Girona sembla que es retrocedís cap a les formes nòrdiques: el trifori, cobert amb lloses, que comunica en les catedrals de Clermont, Limoges i Narbone a la nau en forma de fines-trals com prolongació de la finestra superior, solució, com nota Viollet-le-Duc, única a França (4), és a Girona una galeria robusta de pilar a pilar, recordant el trifori de la major part de les catedrals septentrionals (fig. 1), la estreta galeria que en aquelles es curva a cada contrafort, voltant-lo per

(1) FRANCESC MARTORELL: Llibre d'obres, juny i juliol de 1370. «Item pague an G. Badie menobre per anar a Narbone de part de mosenyer lo bisbe e capitol per fer venir lo mestre de Narbone per regonexer le obre, asteclo dit G. Badie entre anar e venir VI dies e pres per cascun die III sous VI diners.... XXI sous.»

«Item la present setmana fou tremes de manament de mosenyer lo bisbe e capitol en G. Badie manobre a Barçelone per tal quel dit mestre vengues aci per regonexer la obra de la seu ab lo mestre de Narbone ensemps e no y poch venir, fo pagat lo dit G. Badie per IIII dies a rao de III sous per die monta.... XII sous.» (Juny 1370.)

«Item pague de manament dels senyors obrers a mestre Vesan de Cadinbac mestre de Narbone lo qual mosenyer lo bisbe e capitol hic feeren venir per regonexer la obra de la seu e astac hic VIII dies ultre lo die que vench e que ych parti XXX florins per son patge e per la mansio sue del camin valien a rao de XI sous per peçe..... CCCXXX sous.

Item pague an Mirayes aventurer de Girone per loger de I bestie que porta lo dit mestre a Narbone e quel aventurer agues fer la messon de totes coses a la bestie e aço fiu per tal com lo dit mestre no hac magun salari per lo macip que amava (sic) per lo qual volie cacom III florins e mig que valien.... XXXVIII sous VI diners.

Item pague a mosenyer en Grau Patau canonge per le provision de menyar que feu al dit mestre e al seu macip astant en Gerone ultra .I. canonge de pan que pres de la obre VIII dies per la dita provesion segons que apar atras a rebuda dels canonges XX sous e pres per el los dits XX sous en Bertran Astanyol.

Item anaren lo dit mestre de Nerbone el mestre de la seu e en Bn. Guilane clerga a Banyoles per ver le pera de Banyoles si serie meyor a fer la volta de le asgleye que aquela de la padrere pague per loger de les besties que manaren en que cavalcaren. X sous.» (Juliol 1370.)

(2) FIDEL FITA: Obra citada, CXX (22).

(3) Vegi's, per a l'estudi de la catedral de Girona, JOAQUIN BASEGODA: *La Catedral de Girona* (Barcelona, 1889), a on es publiquen el plan i les seccions necessàries.

(4) VIOULET-LE-DUC: obra citada, vol. II, p. 298.

a no debilitar-lo, a Girona és en línia recta com en les catedrals del nord, tallant-los en sa part interior.

La disminució de la pendent de la coberta té una conseqüència lògica, i és la de la disminució de la diferència d'alçada entre les dues naus. Per

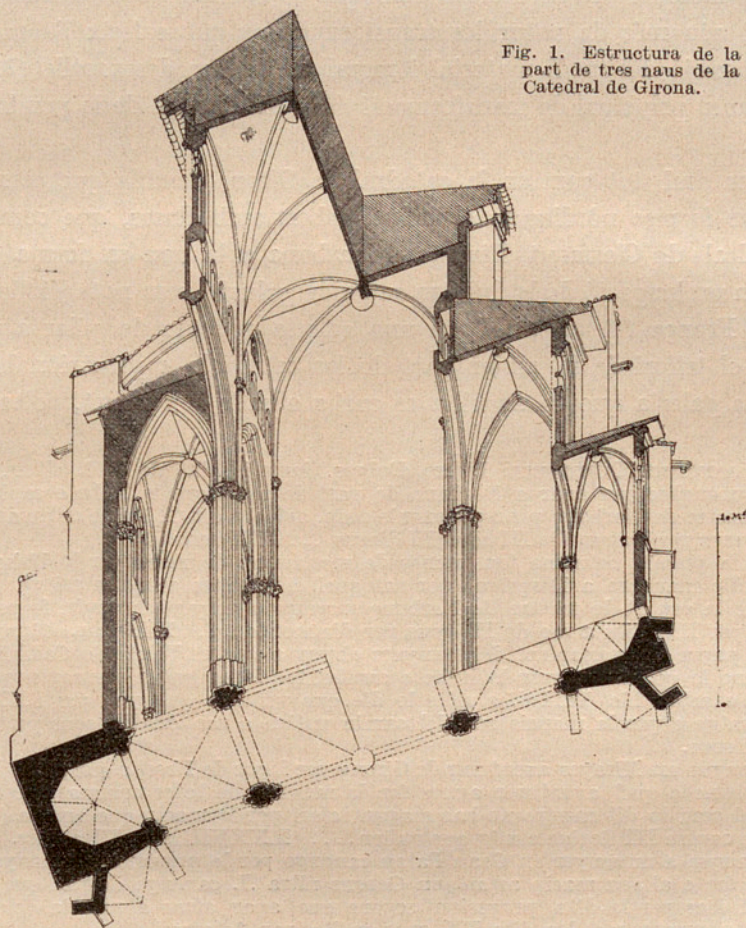

Fig. 1. Estructura de la part de tres naus de la Catedral de Girona.

altra part, cap cosa obliga a que la nau mestra presenti a l'exterior grans paraments de mur. Som al país del sol, a on l'obscuritat tradicional dels temples va associada a la meditació i a l'oració, i els grans finestrals, que al nord il·luminen la nau major, són innecessaris.

Una i altra causa contribueixen a una mateixa conseqüència: la disminució de la distància entre la cornisa de la nau major i el pla de les cornises de les colaterals. Aquesta fou la principal i més transcendental transformació del temple septentrional a l'aclimatar-se a les terres del migdia, ja que en aquesta distància s'encabien els principals i més característics elements de la catedral gòtica: els arcbotants, el trifori i els finestrals, tres elements que s'atrofien perduda la raó que va engendrar-los (figs. 2 i 3).

Tal és la diferència major entre la catedral de Girona i son prototipus la de Narbona.

Canvia també en la nostra catedral el polígon de l'absis. L'acord del capítol fixant en nou les capelles del santuari devia ésser pres tenint a la vista el plan de la seu narbonesa en què les capelles eren set. El culte s'anava estenent i els beneficis i confradies amb capella pròpia eren cada dia més nombrosos; tals devien ésser els mòbils de la decisió per als capitulars. El canvi tenia una major importància arquitectònica i feia difícil pendre per mòdul l'amplada de la llum de les capelles. L'arquitecte de Girona no troba clarament la solució; hi ha el campanar romànic que la obliga, però sent la necessitat de proporcionar l'amplada i la llargada de la volta gòtica i ho resol, en l'únic tram de tres naus construït, mitjançant passos i escales que la necessitat exigeix. La transcendència del canvi es veurà patent en el plan de la seu de Barcelona. Però de moment la disminució d'amplada de les capelles té per conseqüència la disminució d'alçada i entre llur clau i les voltes de les naus laterals queda un parament en el que s'hi obra una finestra. La catedral resulta així il·luminada per dos ordres de finestrals: els que donen a la nau major i els que donen als colaterals (1). Aquesta és la més transcendental innovació que els arquitectes introdueixen en les catedrals catalanes. A Clermont, a Limoges i a Narbona (fig. 2) els colaterals i les capelles són coberts pel mateix pla de terrat. A Girona els plans són diferents. En les primeres la secció transversal es mostra esgraonada: un cos el forma la nau major; l'altre, les naus laterals junt amb les capelles. A Girona una nova grada s'estableix entre aquestes i aquelles (fig. 3).

(1) Vegis l'efecte de llum en la adjunta làmina I de la catedral de Girona. Debem a la amabilitat de la Editorial Catalana i al director de la revista *d'Ací i d'Allà* el poder-la reproduir, aixís com la de la catedral de Barcelona.

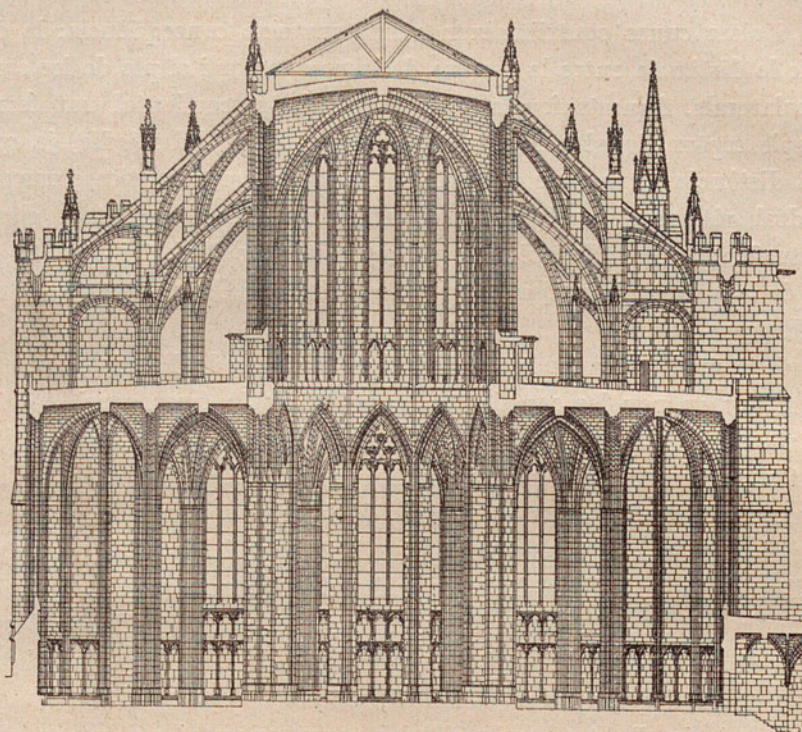

Fig. 2. SECCIÓ TRANSVERSAL DE LA CATEDRAL DE NARBONA.—Escala 1/500

F. i H. Nodet

(Congrès archéologique de France.—Sessió de Carcasona i Perpinyà)

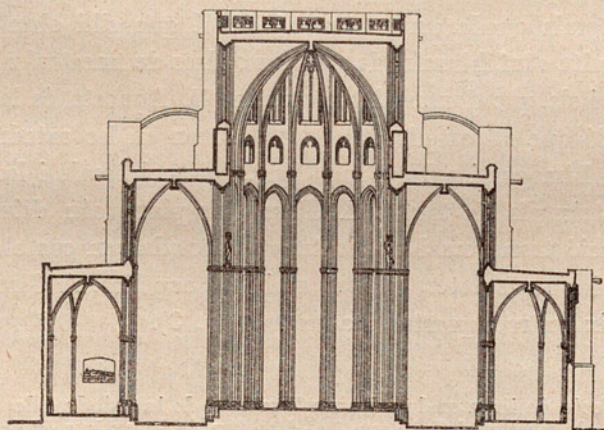

Fig. 3. SECCIÓ TRANSVERSAL DE LA CATEDRAL DE GIRONA.—Escala 1/500

(Servei de Conservació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya)

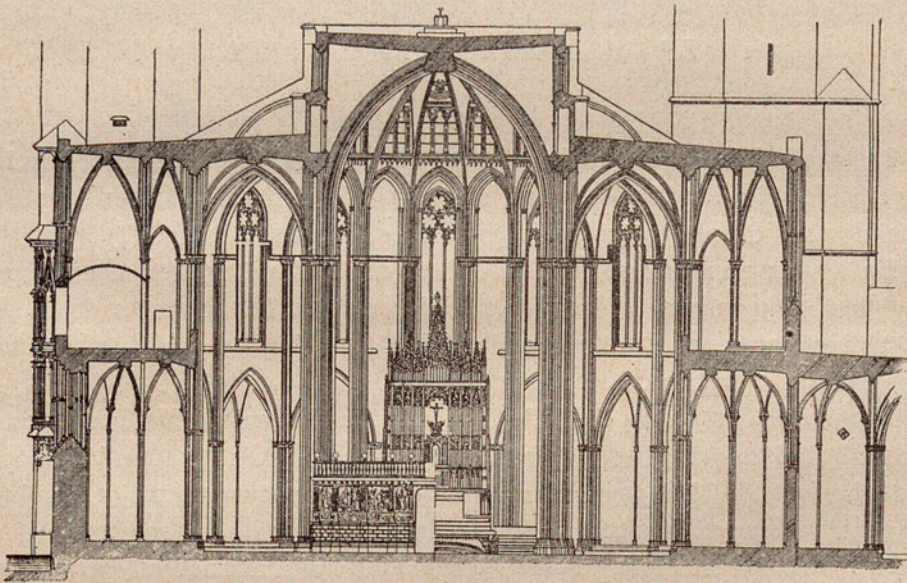

Fig. 4. SECCIÓ TRANSVERSAL DE LA CATEDRAL DE BARCELONA—Escala 1/500

August Font

(C. Soler i F. Rogent. *La Catedral de Barcelona*)

V

LA CATEDRAL DE BARCELONA

La catedral de Barcelona fou començada a l'any 1298, segons les inscripcions col·locades a ambdós costats del portal de Sant Iu, data en la que el plan devia d'ésser traçat pels arquitectes que la construïren (1).

En aqueix moment era necessari l'existència d'un arquitecte encarregat de l'obra. Aqueix ens és, ara per ara, desconegut. Els canonges de la seu barcelonesa tenen tancat excessivament l'arxiu en el que foren possibles majors estudis i nous descobriments.

L'any 1317, en temps del bisbe Ponç de Gualba, ve de Mallorca mestre Jaume Fabré, qui es contracta per 18 sous setmanals més 200 sous l'any per a vestit i calçat. En 1338 (2) seguia actuant encara aquest mestre major de l'obra. En aquest temps es construïa el santuari amb ses capelles. Els mestres successors són de cognom català, i l'obra segueix amb tanta normalitat que es prescindeix de mestre major, confiant-la de vegades durant anys a picapedrers (3).

La seu de Barcelona representa un segon moment de l'evolució (4). La diferència d'altura entre la nau major i les colaterals s'ha reduït més i més (figura 4); la coberta en terrat és ja una solució definitiva; el trifori ha muntat desproporcionadament enlaire i s'ha suprimit convertint-se en decoració en l'absis (figs. 4, 5 i 7); els finestrals que il·luminen la nau major s'han reduït,

(1) MN. JOSEP MAS, PVRE.: *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, vol. I. Taula dels altars i capelles de la seu de Barcelona (apèndix 7).

(2) F. CARRERAS I CANDI: *Les obres de la catedral de Barcelona*, en *Boletín de la Academia de Buenas Letras de Barcelona*, any XIII, p. 26.

(3) CARRERAS: Obra citada, pp. 26 a 28. En la mateixa publicació es troba un recull interessantíssim de documents sobre el progrés de les obres de la seu barcelonesa.

(4) Vegi's els plans de la seu barcelonesa de l'arquitecte D. August Font en l'obra de C. SOLER i FRANCISCO ROSENT *La Catedral de Barcelona*, Barcelona, 1898.

Fig. 5. ESTRUCTURA DE LA NAU DE LA SEU DE BARCELONA

mancats de lloc, transformant-se en finestres circulars, reproduint, potser per pura coincidència, una antiga pràctica de la primitiva catedral de París de Maurice de Sully (1); els arcbotants s'han atrofiat encara més. Però la derivació és indubtable; ni tan sols manca el pas del trifori contornejant els contraforts típics de les tres catedrals franceses esmentades (figs. 4 i 6). A les naus laterals s'hi introdueix una altra novetat, i és la construcció d'una galeria sobre les capelles, una mena de tribuna oberta als colaterals que allunya la llum dels finestrals que s'obren en el mur del fons de les ca-

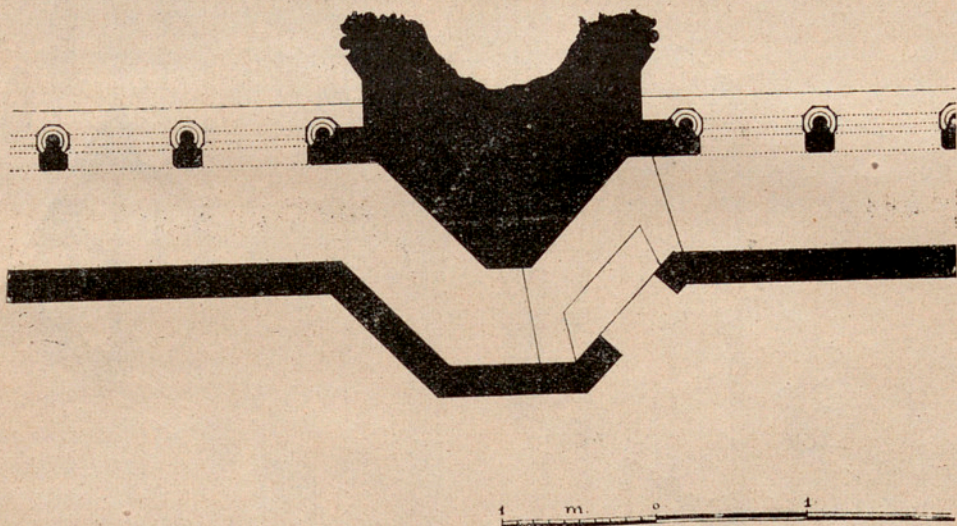

Fig. 6. TRIFORI. Detall del trifori de la Seu de Barcelona

(Servei de Conservació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya)

pel·les; solució original, típicament catalana, que fa l'encant de la seu barcelonesa (lám. II).

La llum entra així pels òculs de la nau major, per les finestres de l'absis de les capelles i pels grans finestrals que s'obren damunt d'aquestes (fig. 5); en l'absis la il·luminació es encara més complicada: es fa pels òculs superiors, per les finestres dels murs de la girola i per les dels absis de les capelles.

Aquest nou pis iguala la coberta de les colaterals i de les capelles (fig. 5).

(1) MARCEL AUBERT: obra citada, p. 208.

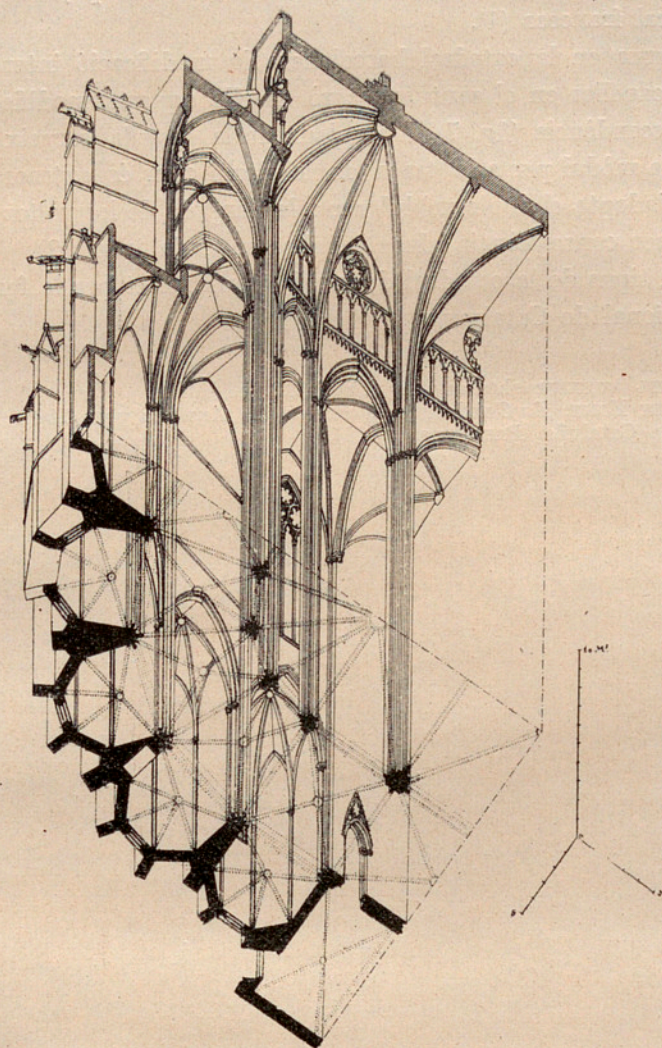

Fig. 7. Estructura del absis de la Seu de Barcelona

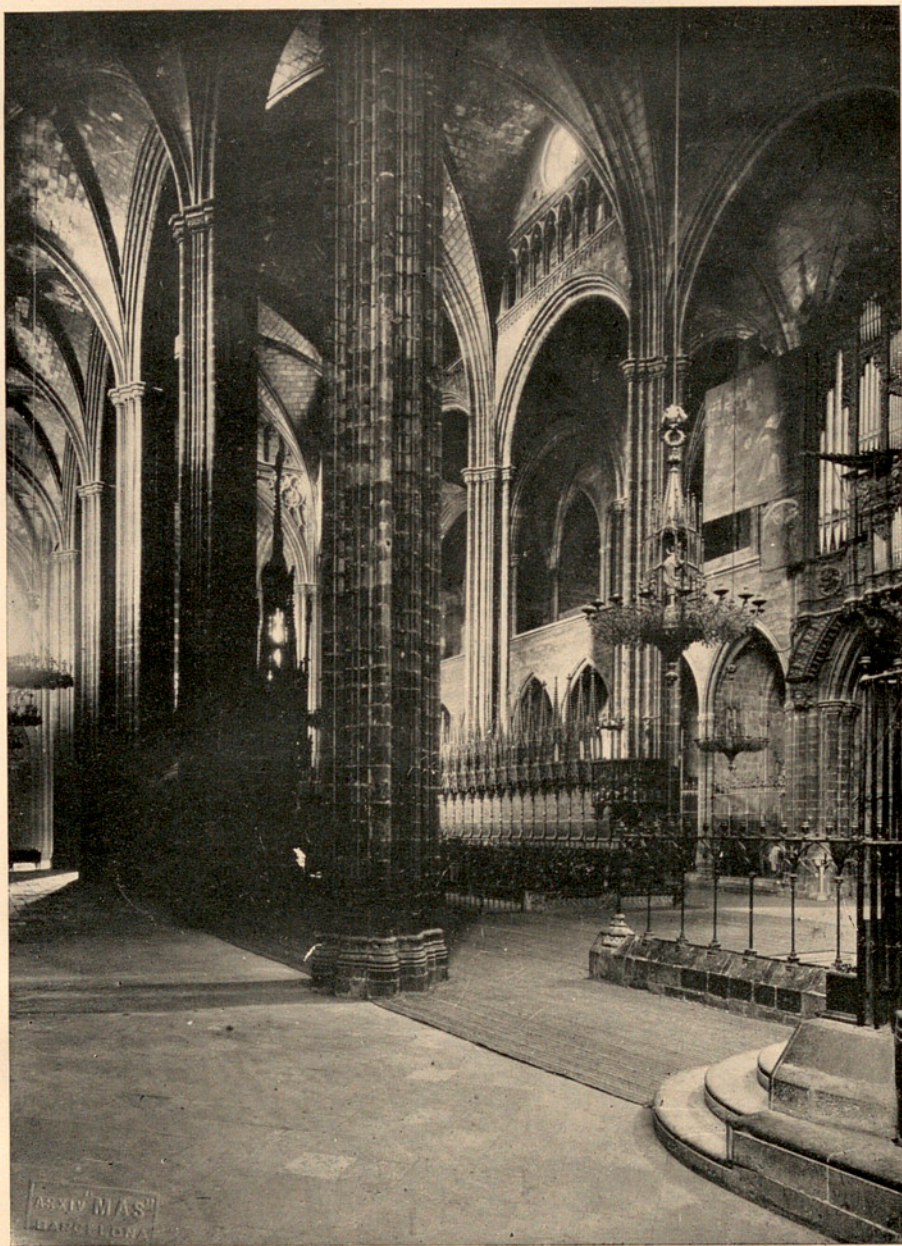
Sembla com si les grans tribunes de la catedral de París fessin una tardana aparició en les naus laterals de la seu barcelonesa un cop ja desaparescudes de la catedral francesa (1).

Es conserva en la catedral barcelonesa la modificació interessantíssima de les nou capelles en el santuari, però en ella aquesta modificació té tota la seva transcendència (fig. 7). L'amplada de la capella serveix fins a cert punt com de mòdul per a la traça de la nau i com és extraordinàriament disminuït, s'adopta el doble mòdul per a la llargada de les voltes de la nau, havent-hi, per conseqüència, dues capelles en cada tram (2).

Tal és el tipus de la catedral del nord, transformat per la força de l'ambient meridional de Catalunya.

(1) MARCEL AUBERT: obra citada, p. 89 i 218.

(2) AUGUST FONT: *La Catedral de Barcelona*, del *Anuario* para 1901. Asociación de Arquitectos de Cataluña, Barcelona, p. 137.

INTERIOR DE LA CATEDRAL DE BARCELONA

Fot. Rep. Ic. — Cl. *Arxiu Mas*.

VI

LA TRASCENDÈNCIA DEL TIPUS
EN LES CATEDRALS POSTERIORIS

La catedral de Girona és el tipus de transició; en la de Barcelona les formes adoptades són definitives, permanents; mes en les altres esglésies s'hi acumulen més complexes influències. En elles sobretot influïren les formes adoptades en les esglésies d'una nau.

Sabut és el vigor amb què el plan dels temples d'una nau reacciona sobre el de tres naus, vingut del nord. A Girona en 1416 s'acorda, després d'un veritable congrés d'arquitectes catalans i del migdia de França, prosseguir les obres de la catedral cubrint amb una sola volta de 22·80 metres l'espai abans cobert per les tres naus (vegis làm. I).

L'església de Castelló d'Empúries, començada al principi del segle XIV (1) representa l'enllaç del primer tipus de tres naus amb un absis i el de les esglésies llanguedocianes d'una nau (figs. 8 i 9); i la de Santa Maria de l'Aurora, de Manresa, iniciada cap a l'any 1301, representa l'adaptació de la idea de les galeries laterals en un temple d'una nau (2); però en totes elles desapareix el trifori i en la major part els arcbotants, convertits en element quasi invisible i inútil en la composició artística de les noves catedrals.

Tal és el primer capítol de la història de l'arquitectura gòtica a Catalunya.

J. PUIG I CADAFAŁCH.

(1) JOSEP PELLA I FORGAS: *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883, p. 536.

(2) JOSEP TORRES I ARGULLOL: *Monografía de Nuestra Señora de la Aurora (Seo de Manresa)*, on es publiquen plans i seccions. Asociación de Arquitectos de Cataluña. *Anuario* para 1899, Barcelona, 1899.

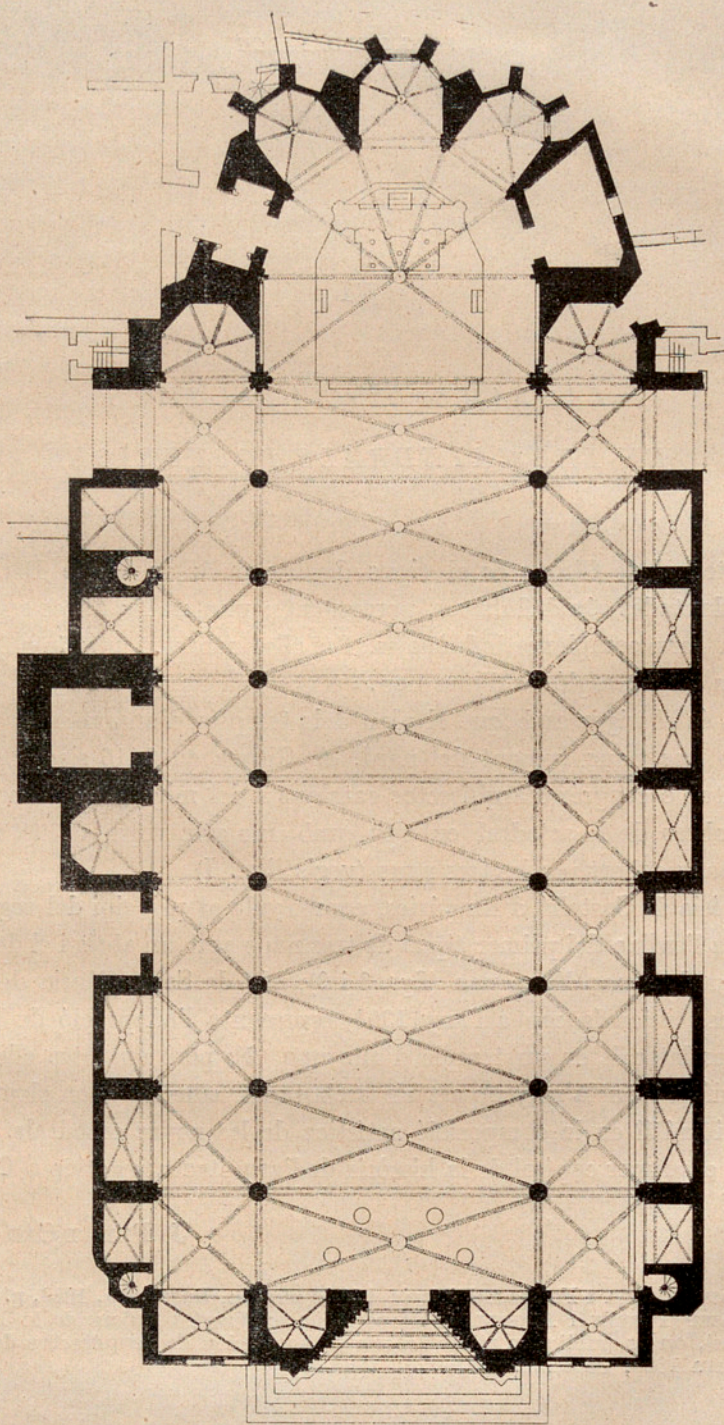

Fig. 8. PLAN DE L'ESGLÉSIA DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES Escala: 1 per 400
 (Servei de Conservació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya)

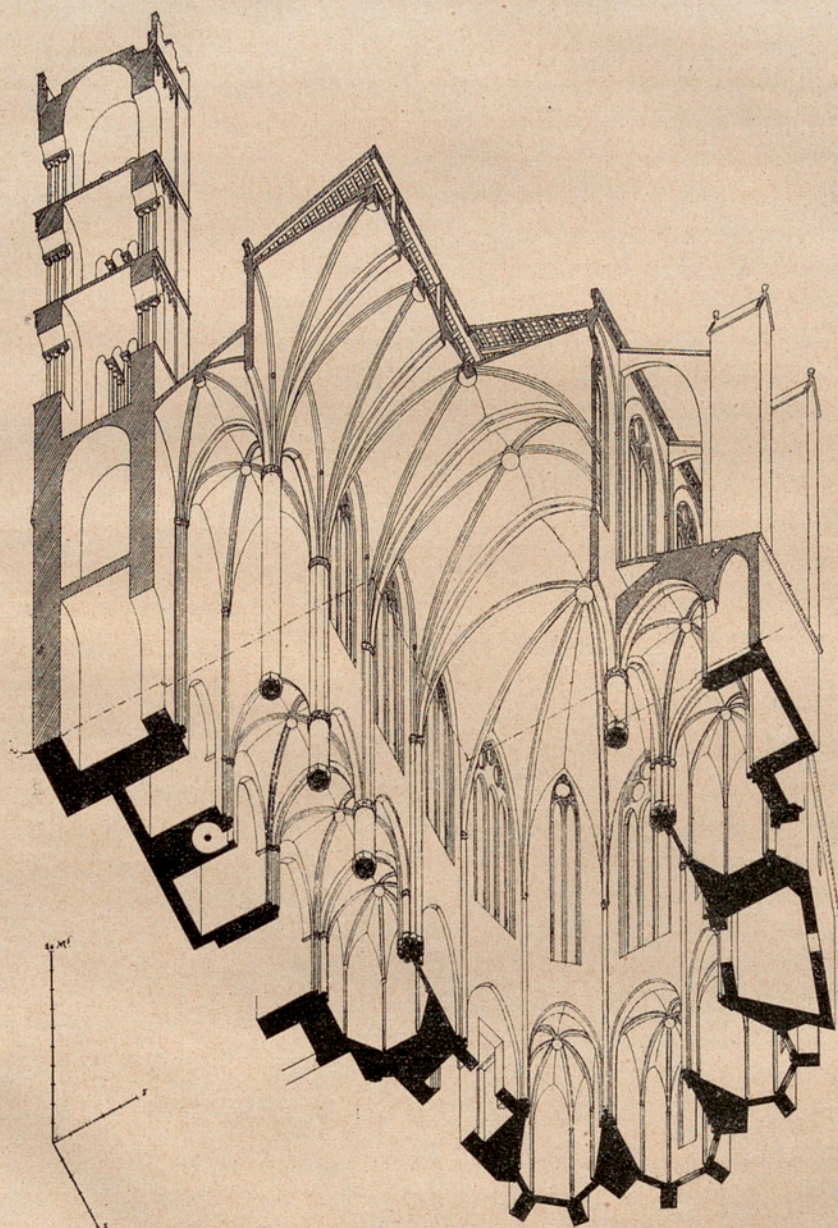

Fig. 9. ESTRUCTURA DE L'ESGLÉSIA DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES
(Servei de Conservació de Monuments de la Mancomunitat de Catalunya)